

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder. — Het nadrukken van de inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Ds R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Ds D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Amsterdam; Mr Dr J. Meulink, Enschede; Ds H. M. Mulder, Kampen; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Grootegast; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen; voor medewerkers: rechtstreeks aan hen of aan de administratie.

Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V., Goes. Tel. 2424 — Postrek. Nummer 406040 ten name van „DE REFORMATIE“, GOES.

Abonn.: f 4.50 per halfj., buitenl. f 11,— per jaar; losse nummers 20 cent, alles bij vooruitbetaling. Advertentiën: 20 cent per m.m.

INHOUD: Hoofdartikel: Onze vaders en de Luthersenen, 3. — Uit de Schrift: De zaligheid der rechtvaardigen — de rampzaligheid der goddelozen (Psalm 1). — Kerkelijk leven: Hoogleraren ter Synode, 4. — Thijss Booy en de leerformules. — Fantasia Burculiana. — Een herder één kudde, 4. — Op en om 't kerkplein: De trouw-

boekjes der dominees krachtiger bindmiddel dan 't boek van onze trouwe God? — Zending en Evang.: „De Bijbelse grondslagen van de Zending“. — Oproep aan alle emigranten. — Plaatjesavonden voor de Zending. — Gedicht. — Gezinsleven. — Boekbespreking. — Lit. en Kunst. — Groninger Brieven. — Kerknieuws.

Onze vaders en de Luthersenen - in verband met de artt. 27-29 N.G.B. (III)

(Bijdrage tot kennis van de verhouding van de Gereformeerden tot de Luthersenen in ons land van omstreeks 1571 tot 1620)

WOERDEN.

Het lutherse Woerden, en hoe onze vaders „met der tydt een reformatie daer aanstellen“.

Een eldorado der luthersenen was in ons land gedurende enige tijd het stadje Woerden.

Dat hing ongetwijfeld samen met het feit, dat Woerden duits gebied was.

Dit zat zó: Tijdens de oorlog van Filips II met Frankrijk in het begin van diens regering had Erik, de hertog van Brunswijk, die aan de zijde van Filips partij was, een paar voorname krijgsgevangenen in handen gekregen. Filips vroeg hun uitlevering, maar Erik vroeg zulk een buitensporige prijs, dat Filips, die steeds in geldverlegenheid zat, daaraan niet kon voldoen. Slechts een derde gedeelte werd contant betaald en voor het resterende werd de heerlijkheid en de stad Woerden als onderpand gegeven. Dat was in 1559, het jaar, waarin ook de vrede met Frankrijk gesloten werd. Zo werd Woerden duits gebied, en het is dit gebleven tot 1617 toe, toen de Staten van Holland de stad van Brunswijk hebben terug gekocht.

Het laat zich begrijpen, dat de zaak van de hervorming, die van spaanse zijde niet gebinderd kon worden, daar betere kansen kreeg dan in menige andere plaats.

Reeds in 1520, het jaar, waarin Luther op 8 December officieel de band met Rome verbrak, was in Woerden de jeugdige Pistorius, beter bekend als Jan de Bakker, doende om de gelovigen te vergaderen en twee jaar later was er al een kring, die geheime samenkomsten hield. Pistorius moest het met zijn leven boeten, maar de grondslag voor gemeentelijk leven was gelegd.

Van de volgende tientallen jaren is niets bekend. Het jaar, dat weer houvast geeft, is 1564, toen de gemeente zich in het openbaar begon te vertonen. Wel ging ze toen nog even schuil, toen de utrechtse bisschop zich hiermee bemoeien ging, maar toen ze in het volgende jaar een predikant kreeg, Cornelis Wolffartszoon van der Laer, werden de predikdiensten al spoedig weer in het openbaar gehouden, namelijk in de Slotkerk. En toen een jaar later de beeldenstorm over het land raasde en het ook in Woerden begon te gisten en vele burgers zich met een verzoekschrift tot de stedelijke overheid wendden, achtten de vroege vaders de tijd gekomen om de roomse godsdienst af te schaffen en de lutherse officieel in te voeren.

Woerden was luthers geworden.

De hertog, die rooms was, was woedend. Hij schreef, dat de roomse eredienst weer in ere moest worden hersteld. Maar de plaatselijke overheid deed er niets op uit, en Van der Laer ging met zijn prediking rustig voort. „vermits de Regeering geenszins van de uitoefening der Augsburgsche geloofsbelijdenis afwijken, of eenige andere godsdienst oefening aldaar toelaten of immer gedoogen wilde“, — zo schrijft J. C. Schultz Jacobi, aan wiens archiefstudie een ander is ontleend.

Woerden was luthers geworden en wilde dat blijven. Toen het zich in 1572 liet overhalen om toe te treden tot het verbond van Holland tegen de heerschappij van Alva, werd uitdrukkelijk bedongen, dat in Woerden de officiële godsdienst conform de Augsburgse Confessie zou zijn. En toen de Staten van Holland bij de (vruchteloze) vredesonderhandelingen met Filips in 1575 schreven, dat zij de kerkleer, zoals die te Genève door Calvijn en anderen was geleerd, voor de enige hielden, die met Gods Woord overeen stemt, — verklaarde de aanwezige burgemeester van Woerden, dat hij voor de ware leer slechts erkende, die volgens de Augsburgse Confessie in Woerden werd gepredikt, — van welke verklaring hem acte werd verleend met het oog op de stadsraad.

Dat Woerden pas in 1572 openlijk de zijde van de prins koos, hing daarmee samen, dat men als onderdanen van Brunswijk's hertog geen last van Spanje had. Alva mocht in de stad niet komen. En de hertog zal het wel niet raadzaam hebben geacht om de behartiging van de religieus zaak toe te vertrouwen aan Filips. We krijgen trouwens de indruk, dat de hertog zich niet al te veel om Woerden bekommerd heeft, evenmin als Woerden zich stoorde aan de hertog. Het feit, dat Woerden zich partij stelde in de oorlog met Spanje, hoewel het onderworpen was aan de soevereiniteit van de hertog van Brunswijk, spreekt voor zichzelf.

De vrije positie van Woerden verklaart ook, dat zoveel luthersenen, vooral vluchtelingen uit Antwerpen (1567) in Woerden een toevlucht vonden. De gemeente breidde zich snel uit. In 1572 werd een tweede predikant beroepen, Joh. Beatus (in 't hollands: Joh. Saliger), die velen nog kenden uit Antwerpen, een vurig flacciaan.

Woerden was een bolwerk van lutherdom geworden. Maar het was de gereformeerden een doorn in het oog.

Reeds op de eerste synode in Zuid-Holland (de zuidhollands-zeeuwse synode van Dordt, 1574), kwam Woerden ter sprake.

Er was toen namelijk een „lasterische ende spytiche brief des Ministri tot Woerden“ ter tafel. Wat er in stond vertellen de acta niet. Wel wordt gezegd, dat die brief grondig zou worden beantwoord „tot verantwoordinghe des Synodi ende wederlegginghe synder spyticheyt“, terwijl voorts werd besloten, „dat M. Taffin den brief ter gheleghener tydt ende by occasie myn Heer den Prins vertoonen sal, ende met hem handelen wat men beste in dese saecke sal doen“ (Acta der Ned. Synoden, ed. Rutgers).

Nu wordt van de behandeling van deze brief in de acta melding gemaakt in het eerste begin, direct na de verkiezing van het moderamen en vóór het lezen van de notulen (de „artikelen“) van de Synode van Embden. Hij kwam ter sprake bij de behandeling van de absentiegevallen. De conclusie is gewettigd, dat bedoelde predikant ter vergadering was geconvoceerd. Men wilde blijkbaar „samenspreken“. In een latere zitting werd bepaald:

„De broeders hebben voor goet (als juist) inghesien, dat ter gheleghener tydt een uit het midden van hun tot Woerden trecke, om te besien of men met den Predicante aldaer, bij occasie, mochte te worde comen, ende hem in syner grover leere by den gouverneur der stad ende anderen beschamen ende overwinnen, ende alsoo met der tydt een reformatie daer aanstellen“. Aangewezen werd de predikant van Delft, Arnoldus, die het echter in beraad nam. Van uitvoering van dit besluit wordt in latere acta echter niets meer gemeld.

De lutherse predikant moest ten overstaan van de stadsgouverneur in een samenspreking worden verslagen, en in Woerden moest de gereformeerde religie worden aangenomen. Op te merken is, dat de synode in dat verband spreekt van de invoering van een reformatie. Dat geeft al te denken en wijst al in de richting, hoe onze vaders de lutherse gemeenten beschouwden.

Zo heeft dus de synode van Zuid-Holland en Zeeland zich terstond op de eerste vergadering met de kwestie der luthersenen ingelaten. Kwam hun predikant niet tot hen, zij zouden tot hem gaan. Dat is de eerste aanval geweest op het bolwerk Woerden. Of onze vaders er ook op bedacht waren, dat de ware religie overal moest worden verbreid!

Terloops zij hier opgemerkt, dat in 1581 op de synode van Middelburg door Utrecht gevraagd werd, om in navolging van de oude concilies „alle ketters teghen de waere leere Christi strydende“ met consent van de overheid ter synode te citeren. Echter besloot de synode bij een reeds genomen decisie te blijven, dat het aan de mindere vergaderingen zou overgelaten worden om openbare disputen te organiseren, en dat het daarbij „ditmael blyven sal“. En later zullen we zien, hoe vele pogingen de Kerken op die wijze hebben aangewend, tenminste voorzover het niet door overheden belemmerd werd.

Onze vaders deden ook aan „samensprekingen“. Maar anders dan velen tegenwoordig willen!

Het ging hun niet primair om fusie, maar om het doen aannemen van de ware religie. En dat zonder compromis-formuleetjes!

Waarom in het bovenstaande van slechts één predikant in Woerden gesproken wordt, daar er sinds 2 jaar ook een tweede was, is mij niet bekend.

I. de W.

